

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 18. prosince 2018 ve věci č. 76598/12 – *Khusnutdinov a X proti Rusku*

Senát třetí sekce Soudu pěti hlasy proti dvěma rozhodl, že zamítnutím žádosti otce o navrácení dcery X do jeho péče vnitrostátní orgány nepřekročily svůj prostor pro uvážení, když postupovaly v nejlepším zájmu dítěte a respektovaly jím vyslovené přání zůstat s prarodiči v Uzbekistánu. Článek 8 Úmluvy tak nebyl porušen.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatel vychovával v Rusku a Spojených státech amerických společně se svou ženou jejich dceru X, a to od jejího narození v roce 1998 až do prosince roku 2008, kdy byla kvůli vážnému zdravotnímu stavu matky dočasně předána prarodičům z matčiny strany do Uzbekistánu. Na konci prosince roku 2008 matka zemřela. Otec odcestoval do USA, odkud se vrátil v březnu 2009. Jelikož prarodiče odmítli vrátit X do jeho péče, otec se obrátil na ruská velvyslanectví a ministerstvo zahraničních věcí se žádostí o pomoc při navrácení dítěte, nicméně dceru osobně navštívil pouze jednou v lednu 2010. V září 2010 se stěžovatel obrátil na soud v Rusku, který ve věci vydal v únoru 2012 rozsudek, kterým odmítl stěžovateli navrátit jeho dceru, a to zejména s odkazem na její přání zůstat s prarodiči. Vzal rovněž v potaz názor orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zjištění, že dítěti se u prarodičů dařilo dobře. Rozsudek byl potvrzen odvolacím soudem v květnu 2012. Stěžovatel podal k Soudu stížnost rovněž jménem dcery, v té době čtrnáctileté.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali, že nenařízením navrácení dcery z péče prarodičů do péče otce došlo ze strany ruských orgánů k porušení jejich práva na respektování rodinného života ve smyslu článku 8 Úmluvy.

a) K přijatelnosti

Vláda namítala, že stížnost podaná stěžovatelem jménem dcery je neslučitelná s Úmluvou *ratione personae*, jelikož dcera nedala k podání stížnosti souhlas a nadto jednoznačně vyslovila přání zůstat u prarodičů.

Soud připomněl zásadu, že postavení dětí podle článku 34 Úmluvy vyžaduje pečlivé zvážení, neboť děti jsou obvykle odkázány na jiné osoby, aby uplatňovaly jejich nároky a zastupovaly jejich zájmy, a nemusejí mít věk nebo schopnosti potřebné k tomu, aby daly skutečný souhlas s kroky, které mají být jejich jménem učiněny. V této otázce je proto nutno vyvarovat se restriktivního nebo formalistického přístupu. Hlavním ohledem v takových případech je, že by měly být přezkoumány veškeré závažné otázky týkající se respektování práv dítěte (*Hromádka a Hromádková proti Rusku*, č. 22909/10, rozsudek ze dne 11. prosince 2014, § 118).

Soud dále připomněl, že v případě sporu ohledně zájmů nezletilého mezi jeho biologickým rodičem a osobou ustanovenou státními orgány jednat jeho jménem jako poručník existuje riziko, že se o některých zájmech nezletilého Soud nedozví a nezletilý bude zbaven účinné ochrany práv, která mu podle Úmluvy náleží. V případě zbavení rodičovské odpovědnosti postačuje k podání stížnosti jménem dítěte prostá skutečnost, že osoba, která podala stížnost, je biologickým rodičem dítěte (*Scozzari a Giunta proti Itálii*, č. 39221/98 a 41963/98, rozsudek velkého senátu ze dne 13. července 2000, § 138, kde matka zbavená rodičovské odpovědnosti jednala jménem svých dětí svěřených do pěstounské péče; *P. C. a S. proti Spojenému království*, č. 56547/00, rozhodnutí ze dne 11. prosince 2001, kde biologičtí rodiče jednali jménem své dcery osvojené jinou rodinou; a *Siebert proti Německu*, č. 59008/00, rozhodnutí ze dne 9.

června 2005, kde biologický otec, který nikdy neměl rodičovskou odpovědnost, jednal jménem své dcery, jejíž poručnicí byla její teta).

Soud neshledal důvod se v daném případě odchýlit od své stávající judikatury. Stěžovatel je biologickým otcem druhé stěžovatelky; byl ve sporu s tchyní, která mu odmítla dítě vydat a která byla následně jmenována poručnicí dítěte. Soud považoval za klíčové, že se stejně jako ve výše uvedených případech jednalo o spor týkající se zájmů dítěte mezi jeho biologickým rodičem a poručníkem jmenovaným dítěti státem. Soud považoval za dostačující skutečnost, že stěžovatel je biologickým otcem druhé stěžovatelky, navzdory skutečnosti, že byl zbaven rodičovské odpovědnosti. V opačném případě by hrozilo, že by Soud nemohl posoudit všechny zájmy dítěte (*Scozzari a Guinta proti Itálii*, cit. výše, § 138). Stěžovatel byl proto oprávněn zastupovat dceru v řízení před Soudem.

b) K odůvodnění

1. Obecné zásady

Soud na úvod zopakoval, že z hlediska pozitivních závazků států články 8 Úmluvy zahrnuje jak právo rodičů činit kroky za účelem opětovného shledání s jejich dítětem, tak tomu odpovídající povinnost státních orgánů provést potřebná opatření. To platí i v případech, kdy ohledně kontaktu a pobytu dětí vznikají spory mezi rodiči nebo jinými členy rodiny (*Manic proti Litvě*, č. 46600/11, rozsudek ze dne 13. ledna 2015, § 101). Povinnost státu sloučit rodinu není absolutní, jelikož sloučení rodiče a dětí, které po určitou dobu žily s jinými osobami, může vyžadovat přijetí přípravných opatření, jejichž povaha závisí na okolnostech daného případu. Soud dále připomněl, že jeho úkolem není nahradit rozhodování vnitrostátních orgánů, které mají výhodu přímého kontaktu se všemi zúčastněnými, při výkonu jejich pravomocí v oblasti péče o dítě a přístupu k němu, ale spíše ve světle Úmluvy přezkoumat, zda dané rozhodování nepřekročilo jejich prostor pro uvážení (*Sahin proti Německu*, č. 30943/96, rozsudek velkého senátu ze dne 8. července 2003, § 64). Za tím účelem se Soud musí ujistit, že vnitrostátní soudy provedly důkladný přezkum celé rodinné situace a zohlednily řadu faktorů, zejména skutkové, emocionální, psychologické, materiální či zdravotní povahy, a učinily vyvážené a přiměřené posouzení příslušných zájmů každé osoby za neustálé snahy o určení nejlepšího řešení pro dítě (*Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. 41615/07, rozsudek velkého senátu ze dne 6. července 2010, § 139).

Soud rovněž musí posoudit, zda byl stěžovatel zapojen do rozhodovacího procesu (*Z. J. proti Litvě*, č. 60092/12, rozsudek ze dne 29. dubna 2014, § 100). V neposlední řadě pak Soud může zohlednit délku vnitrostátního řízení, jelikož účinné respektování rodinného života vyžaduje, aby budoucí vztahy mezi rodičem a dítětem byly stanoveny na základě všech relevantních úvah, a nikoliv pouze na základě plynutí času (*W. proti Spojenému království*, č. 9749/82, rozsudek ze dne 8. července 1987, § 65).

2. Použití obecných zásad na projednávanou věc

Soud shledal, že X žila s otcem od roku 1998 do matčiny smrti v roce 2008, kdy byla dočasně předána do péče prarodičů z matčiny strany. Otec se od března 2009 snažil získat dceru zpět do své péče, avšak navštívil ji pouze jednou v lednu 2010. Na soudy se obrátil až v září 2010. Ty s ohledem na přání dítěte rozhodly o jeho ponechání v péči prarodičů.

Soud nepochyboval, že vnitrostátní orgány rozhodly v nejlepším zájmu dítěte, když vzaly v úvahu jasné přání X zůstat s jejími prarodiči vyjádřené před uzbekými soudy za přítomnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí, když jí bylo třináct let, a byla tak schopna zaujmout k věci vlastní postoj a chápat jeho důsledky (*Gobec proti Slovinsku*, č. 7233/04, rozsudek ze dne 3. října 2013, § 138). Za daných okolností Soud konstatoval, že vnitrostátní soudy mohly mít rozumně za to, že vyjádření X odráží její skutečné přání. Odmítl tak námitku stěžovatele, že na výpověď X mohla mít vliv babička, jež se oni starala, a soudy si tak pro ověření věrohodnosti jejího tvrzení měly vyžádat znalecký posudek. Soud uvedl, že ve všech případech, kdy se soudy zabývají spory o děti, není zapojení psychologa nezbytné. Nutnost jeho přizvání bude záviset na konkrétních okolnostech každého případu s náležitým zohledněním věku a vyspělosti dotyčného dítěte (*Sommerfeld proti Německu*, č. 31871/96, rozsudek velkého senátu ze dne 8. července 2003, § 71). Podotkl rovněž, že nemá informace, že by v rámci řízení stěžovatel o psychologický posudek X žádal.

Ohledně argumentu stěžovatele, dle něhož k rozhodnutí věci de facto vedla nepřiměřená délka řízení na vnitrostátní úrovni, Soud předně přihlédl ke skutečnosti, že stěžovatel, který sám žije na území Spojených států, se sám rozhodl obrátit na ruské soudy, ač mu bylo známo, že jeho dcera pobývá na území

Uzbekistánu. Právě nařizování soudních jednání tak, aby se ho mohli zúčastnit všichni účastníci řízení, a zejména žádost o zjištění názoru dítěte v Uzbekistánu, přitom nutně ovlivnily délku řízení. I přes několik prodlev, které mohou být přičteny k tíži ruským orgánům, dospěl Soud k závěru, že řízení, jež trvalo o něco více než jeden rok a osm měsíců, byla ze strany soudů věnovaná náležitá péče.

Soud současně zohlednil, že stěžovatel do podání žaloby na navrácení k ruskému soudu, tedy po dobu jednoho a půl roku od odloučení od dcery, neučinil žádné smysluplné kroky vedoucí k jejímu navrácení. Nevysvětlil, proč se neobrátil na uzbecké orgány, pod jejichž jurisdikci případ spadal. Pouze se obrátil s několika stížnostmi k ruským konzulárním úřadům, které však zjevně neměly pravomoc ovlivnit situaci v Uzbekistánu (*G. B. proti Litvě*, č. 36137/13, rozsudek ze dne 19. ledna 2016, § 95). Dceru navštívil pouze jednou, ačkoli prarodiče neměli v úmyslu kontaktu bránit. Soud právě tuto počáteční dobu označil za stěžejní a zdůraznil, že již v říjnu 2009, tedy déle než rok před zahájením soudního řízení v Rusku, začala X upřednostňovat pobyt u prarodičů. Rozhodnutí věci proto neovlivnila ani tak délka vnitrostátního řízení jako spíše počáteční pasivita stěžovatele, v jejímž důsledku došlo k oslabení vazby mezi stěžovatelem a jeho dcerou ještě před zahájením samotného řízení.

Podle Soudu proto zamítnutí násilného a okamžitého navrácení dcery, které by bylo v rozporu s jejím přáním, sledovalo nejlepší zájem dítěte, a to s ohledem na délku pobytu u prarodičů, připoutanost k nim a skutečnost, že se u nich cítila být doma (*Hokkanen proti Finsku*, č. 19823/92, rozsudek ze dne 23. září 1994, § 64). Stěžovatel navíc za účelem obnovení jejich vzájemného pouta nepožádal o úpravu kontaktu s dcerou ani se ji nepokusil přesvědčit, aby se k němu vrátila. Soud dále podotkl, že věc byla projednána v rámci kontradiktorního řízení, kde stěžovatel mohl předložit všechny argumenty na podporu své žádosti. Pohled druhé stěžovatelky na věc byl přitom zohledněn v takové míře, která byla vzhledem k jejímu pobytu v Uzbekistánu možná. Soud považoval důvody uvedené vnitrostátními soudy pro odmítnutí navrácení dcery otci za relevantní a dostatečné a řízení označil za spravedlivé.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti Soud dospěl k závěru, že ruské soudy nepřekročily svůj široký prostor pro uvážení, když odmítly nařídit navrácení dcery stěžovateli. K porušení článku 8 Úmluvy tak nedošlo.

III. Oddělená stanoviska

Soudkyně Keller a soudce Pastor Vilanova v částečně nesouhlasném stanovisku považovali z hlediska zásady rovnosti zbraní za problematickou skutečnost, že i když byla stížnost ve vztahu k druhé stěžovatelce původně podána prostřednictvím jejího otce, resp. jeho právního zástupce, Soud se poté, co dovršila zletilosti, nepřesvědčil, že si v něm přeje pokračovat. Dle jejich názoru to ovšem Soudu znemožnilo získat o předmětné věci potřebné informace, které se mohl dozvědět jen díky vyjádření druhé stěžovatelky, což je její právo zaručené článkem 38 Úmluvy. Soudci rovněž poukázali na skutečnost, že s přáním druhé stěžovatelky zůstat s jejími prarodiči, nadto vysloveným v jejich přítomnosti, byly vnitrostátní soudy seznámeny pouze prostřednictvím uzbeckého soudu, aniž by věrohodnost vysloveného přání byla později posouzena nezávislým psychologem. Dle disentujících soudců je nejvíce politováníhodné, že druhá stěžovatelka vystupuje v rozsudku Soudu, aniž by mohla na řízení před Soudem participovat.

Soudkyně Schukking ve svém částečně souhlasném stanovisku rovněž vyjádřila znepokojení nad tím, že Soud nezískal od právního zástupce stěžovatelů potvrzení, že je i po dovršení zletilosti druhé stěžovatelky oprávněn ji zastupovat před Soudem. V době vydání rozsudku Soudu jí bylo 20 let a neměla možnost se rozhodnout, zda bude pokračovat v řízení.